

УДК 338.4

І. М. Семенчук,

к. е. н., доцент кафедри економіки підприємства,

Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

К. Ю. Мала,

Школа молодого вченого, факультет економічних наук,

Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.4.56

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

I. Semenchuk,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor of department of enterprise economics,

Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine

K. Mala,

"School of a young scientist", faculty of Economic Sciences,

Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine

WAYS OF INCREASING COMPETITIVENESS OF FOOD INDUSTRY ENTERPRISES

У сучасному світі неможливо уявити відсутність конкуренції. Конкуренція є одним з істотних і необхідних інструментів механізму ринку, незважаючи на те, що самі конфігурації конкуренції не бувають рівними на різноманітних ринках і в окремо взятих ринкових ситуаціях. Економічні процеси не стоять на місці, через що, кожне підприємство під впливом конкурентів, має своєчасно адаптуватися до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищах. За статистикою останніх років, більшість підприємств харчової промисловості не здатні комплексно дослідити ринок і це призводить до того, що конкурентоспроможність національних виробників поступово падає, внаслідок чого зростають збитки. Під конкуренцією, в тому числі і економічною, розуміється змагання фірм і компаній на ринку виробництва та реалізації товарів і послуг. Цілі конкуренції, господарської та комерційної діяльності організації в цілому — це витяг у результаті своєї діяльності ефективної прибутку. Одним з найважливіших питань є підвищення ефективності використання сучасних інструментів у процесі забезпечення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості. Для економічної стабільності будь-якому підприємству необхідно ретельно спланувати ефективний розвиток, це вимагає систематичного підходу і здійснення значного комплексу організаційно-економічних, управлінських і технологічних заходів, а також накопичення необхідної інформації про власні можливості і перспективи. Розробка заходів щодо підвищення конкурентоспроможності підприємства стає основним завданням. Для розробки цих заходів необхідно ретельне вивчення економічної категорії конкурентоспроможності, її особливостей і ознак. Відсутність необхідних теоретичних і практичних знань складного механізму забезпечення конкурентоспроможності харчової промисловості часто призводить до серйозних прорахунків при встановленні цін, що веде в ряді випадків до істотних збитків, а іноді й до банкрутства підприємств. У статті обгрунтовано основні проблеми зниження конкурентоспроможності підприємств та шляхи підвищення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості. Усі зазначені заходи мають бути спрямовані на вирішення цієї проблеми зниження конкурентних можливостей підприємств харчової промисловості, посилити їх позиції на ринку, досягти стійкого розвитку за рахунок створення і підтримки конкурентних переваг.

In the modern world it is impossible to imagine a lack of competition. Competition is one of the essential and necessary tools of a market mechanism, despite the fact that the configurations themselves are not equal in different markets and in individual market situations. Economic processes are not in place, which means that each enterprise, under the influence of its competitors, must be able to adapt timely to changes in the internal and external environment. According to statistics

of recent years, most food industry enterprises are not able to comprehensively explore the market and this leads to the fact that the competitiveness of national producers is gradually falling, resulting in increased losses. Competition, including economic ones, means competition between firms and companies in the market of production and sales of goods and services. The objectives of competition, economic and commercial activities of the organization as a whole — is the extraction as a result of its activities of effective profits. One of the most important issues is to increase the efficiency of using modern tools in the process of ensuring the competitiveness of food industry enterprises. For economic stability, any enterprise needs to thoroughly plan for effective development, which requires a systematic approach and a significant set of organizational, economic, managerial and technological measures, as well as the accumulation of necessary information about their own capabilities and prospects. Development of measures to improve the competitiveness of the enterprise becomes the main task. To develop these measures, careful study of the economic category of competitiveness, its features and characteristics. The lack of the necessary theoretical and practical knowledge of a complex mechanism for ensuring the competitiveness of the food industry often leads to serious miscalculations in establishing prices, which in some cases leads to substantial losses, and sometimes to bankruptcy of enterprises. The article substantiates the main problems of reducing the competitiveness of enterprises and ways to increase the competitiveness of food industry enterprises. All these measures should be aimed at solving this problem by reducing the competitiveness of food industry enterprises, strengthening their position in the market, achieving sustainable development through the creation and maintenance of competitive advantages.

Ключові слова: конкурентоспроможність підприємств харчової галузі, формування конкурентних переваг, чинники впливу, продовольча сфера, конкурентна позиція.

Key words: competitiveness of food industry enterprises, formation of competitive advantages, factors of influence, food sphere, competitive position.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сучасному етапі економічного розвитку, проблема зниження конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості (ХП) займає центральне місце в економічній політиці держави. Трансформаційні процеси, що відбуваються в економіці країни, супроводжуються проблемами і труднощами, які вимагають суттєвих змін і зрушень в мікро та макросередовищі підприємств харчової промисловості. Однією з таких проблем є зниження купівельної спроможності населення, а тому й скорочення споживання харчових продуктів. Таким чином, особливої уваги заслуговує проблема досягнення та забезпечення певного рівня конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості в умовах жорсткої конкурентної боротьби на нестабільному ринку [1, с. 2].

Сучасний етап функціонування підприємств харчових підприємств України вирізняється ря-

дом особливостей, що впливають на формування їхньої конкурентоспроможності. Серед найсуттєвіших можна виділити наступні. Високий рівень волатильності цін: так індекс цін промислової продукції за 2017 р. склав 120,5%, а для ХП 115,6%, у 2016 р. відповідно 136% та 142,5%, у 2015 р. 117,1% та 115,6% [3, с. 7], тобто цінова динаміка на продукцію ХП характеризується вищими показниками швидкості зміни (температура інфляції для ХП склав у 2016 р. +23,27%, у 2017 р. -18,88%, для промисловості загалом відповідно +16,14% та -11,4%), оскільки чутливіше реагує на зовнішні кон'юнктурні фактори [3, с. 8]. Незважаючи на велику кількість факторів, що впливають на конкурентоспроможність підприємств, все ж основним і визначальним із них залишається його здатність виробляти конкурентоспроможну продукцію і створювати умови для її просування на ринок.

**АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ
І ПУБЛІКАЦІЙ**

Дослідженню проблеми формування конкурентоспроможності присвячено велику кількість наукових праць вчених, а саме: Т.М. Барбаріч [1], М.М. Бердар [2], М.В. Шарко [4], І.А. Золотих [5], К.С. Коваленко [6] та інші. Проте аналіз праць показав, що проблеми формування конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості залишаються недостатньо дослідженими і вимагають пошуку нових шляхів вирішення питань забезпечення конкурентних позицій національних виробників продовольства.

**ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ
СТАТТІ**

Метою статті є обґрунтування шляхів підвищення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості.

**ВИКЛАД ОСНОВНОГО
МАТЕРІАЛУ**

Харчова промисловість є однією з провідних структуроформуючих галузей не лише агропромислового комплексу, а й усього народного господарства України. Питома вага цієї галузі в структурі виробництва предметів споживання сягає 52,8%, у загальному обсязі промислової продукції — 16,3%, а продукції агропромислового комплексу — 33,5% [1, с. 5]. Отже, одним із головних завдань на шляху побудови в Україні ефективної економічної системи є вирішення питань забезпечення вітчизняного ринку високоякісними і конкурентоспроможними продуктами харчування. Дослідження конкурентоспроможності підприємств є дуже складним процесом. У першу чергу, це пов'язано з різноманіттям визначень поняття "конкурентоспроможність", а також з великою кількістю факторів впливу внутрішнього і зовнішнього середовища. На конкурентоспроможність підприємств харчової промисловості в цілому впливають такі фактори, як наука, технологія, капітал, інфраструктура, сировинна база, інформація, кадровий потенціал та менеджмент. У сучасних умовах високий рівень конкурентоспроможності ХП, їх продукції залежить від наявності сировинної бази, вміння правильно організувати канали збуту своєї продукції, а також високого рівня конкурентоспроможності персоналу, особливо керівників, професіоналів і фахівців [1, с. 2].

Харчова промисловість посідає важливе місце в промисловому комплексі України. Вона забезпечує населення харчовими продуктами,

забезпечує робочими місцями значну частину працездатного населення, робить суттєвий внесок у бюджет країни, забезпечує надходження іноземних інвестицій [4, с. 8].

Важливою конкурентною перевагою харчових підприємств є визначення ціни продукту, що випускається, адекватної купівельній спроможності населення. Вона повинна задовольняти споживачів і відповідати меті отримання прибутку підприємства. При встановленні ціни враховується характер конкуренції на ринку продовольчих товарів, цінова політика конкурентів, рівень попиту на продукт, що випускається, витрати на його використання. Інвестиційно-інноваційні процеси в Україні характеризуються великою нестабільністю у технічній, соціальній і економічній сферах. Сучасні політичні процеси та їх відображення в сфері економіки, однозначно, негативно впливають на інвестиційний клімат галузі та її привабливість. Необхідність у постійному пошуку потреб конкурентних переваг зумовлює необхідність зміни класичної парадигми управління харчовим підприємством, де окремо відрізняють технологічне, економічне, фінансове, збутове, рекламне, маркетингове і адміністративне управління і забезпечення на концептуально нову парадигму, де всі ці ланки структури підприємства об'єднуються в одне ціле і створюють єдину систему взаємозв'язаних і взаємозалежних складових [2, с. 3]. Розвиток передбачає не тільки перехід з одного стану в інший, а й створення нової системи управління і регулювання інноваційними трансформаціями зі своїм набором якостей і характеристик, щоб забезпечити підприємству своє місце на ринку, яке склалося у поточний момент часу. Таким трансформаційним перетворенням структури підприємства, які адекватно відображають ситуаційні зміни зовнішнього середовища функціонування виробничих об'єктів, повинні відповідати наступні умови:

— готовність до інноваційної діяльності: наявність матеріальних, фінансових і трудових ресурсів здатних сприймати зміни, які наступають;

— цілісність запропонованих підприємств, що охоплюють всі сфери дій підприємств, бо фрагментарність інноваційних змін в одній з ланок виробництва обов'язково призведе до диспропорцій і деструктуризації виробництва;

— чітко організована послідовність реалізації цілеспрямованих заходів, орієнтованих у часі, направленість взаємодій між технологічними та структуроутворюючими параметрами виробництва;

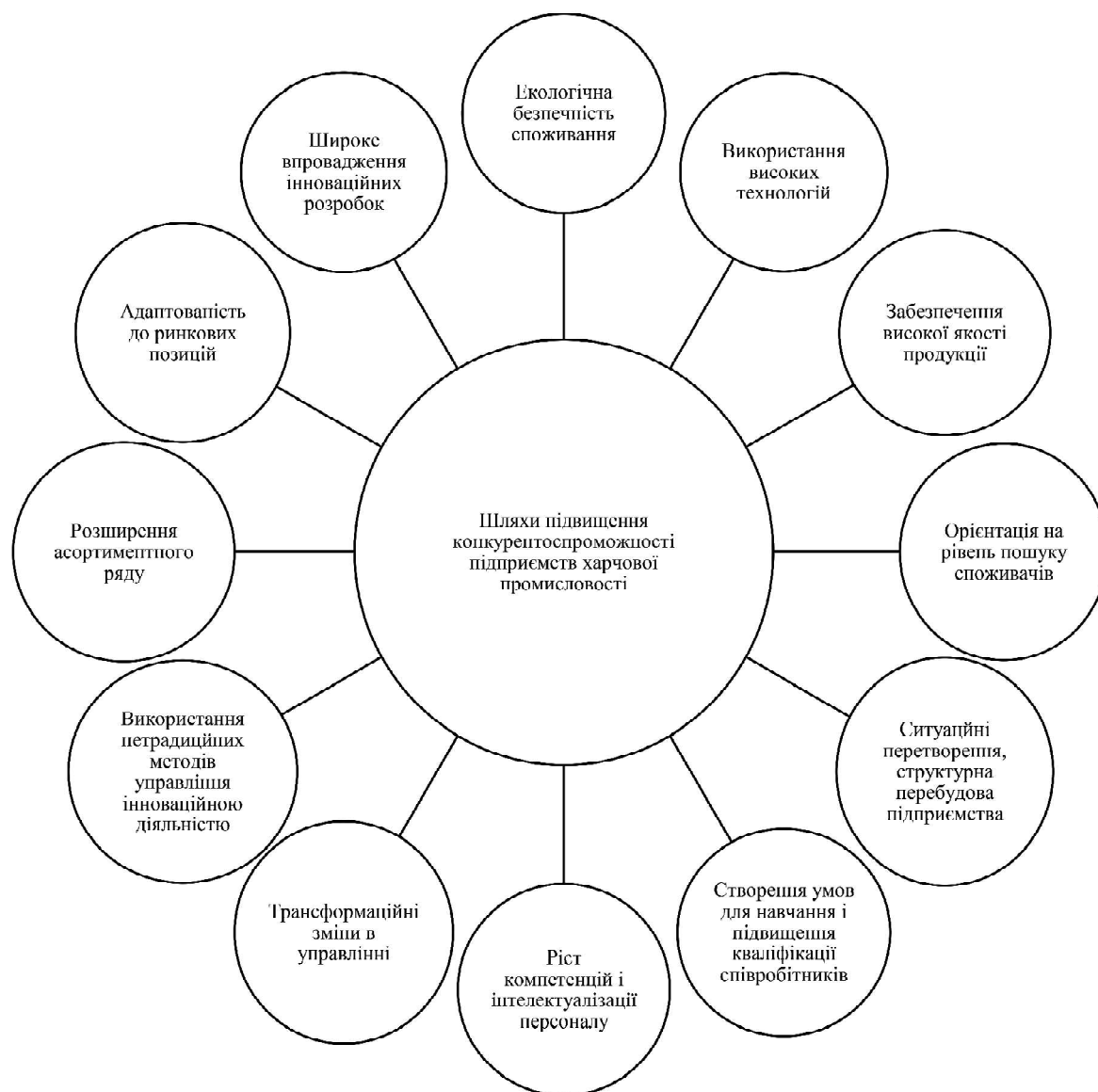

Рис. 1. Шляхи підвищення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості

Джерело: [4, с. 3].

— поступальний характер інноваційного оновлення, спрямований на підвищення якості продукції та задоволення зростаючих потреб споживачів;

— планомірний і науково обґрунтований характер заходів, що пропонуються.

Дотримання цих умов розвитку обумовлює необхідність постійного росту компетенції і інтелектуалізації персоналу, підвищення його освітнього рівня, мотивації праці, формування нової ментальності, розуміння основних моделей здійснення розвитку, сукупності цілей, на досягнення яких вони спрямовані, через постійне вдосконалення методів менеджменту впровадження інновацій. При цьому ключові пріоритети повинні віддаватись мотивації творчої, продуктивної і ініціативної діяльності робітників. Тільки тоді збережеться єдність взає-

мозаповнення ліній функціонування харчового підприємства як необхідної ланки між виробником і споживачем харчової продукції. Посилена реалізація інноваційної діяльності підприємств галузі і, в кінцевому рахунку, підвищення конкурентоздатності продукції, що випускається, можливі лише при використанні первинних розробок "економіки знань" та реалізації творчого потенціалу співробітників [4, с. 6—7; 11, с. 2].

У цих умовах інтелектуальне співробітництво спеціалістів різних видів наукових досліджень економіки, математичного моделювання, теорії прийняття рішень, нечіткої логіки, кластерного аналізу та інших дозволить розробити нові методи управління і виключити суб'єктивізм керівників і автократичний стиль управління в прийнятті важливих і часом необґрун-

тованих стратегічних рішень. Запропоновані напрями підвищення конкурентоспроможності харчових підприємств представлені на рисунку 1.

Враховуючи вищеописані проблеми підприємств харчової промисловості, що стримують їх розвиток та реалізацію експортного потенціалу, варто зробити наступний висновок.

Покращити умови і збільшити ефективність діяльності підприємств харчової промисловості можна шляхом наступних дій [12, с. 2]:

1. У короткостроковій перспективі варто посилити контроль за грошовими потоками, ефективніше здійснювати управління дебіторською заборгованістю.

2. Налагодити постійну систему збору, обробки і використання інформації, об'єктом якої повинен бути споживач, його потреби і рівень доходів. Ринковий попит на певний вид продукту слід враховувати в процесі планування діяльності підприємства при визначенні обсягу виробництва.

3. Розробити ефективні стратегії подальшого розвитку підприємств, врахувавши заходи у сфері державного регулювання та прогнозовані зміни галузі. Щоб своєчасно реагувати на потреби споживачів, їм варто проводити ретроспективний аналіз і будувати економічні прогнози, науково обґрунтовуючи можливі зміни стану галузі.

4. Налагодити партнерські відносини між сільськогосподарськими підприємствами, які постачають сировину підприємствам харчової промисловості, і останніми. Пошук компромісів між ними повинен сприяти забезпеченню виробників якісною сировиною в достатній кількості за ціною вигідною постачальнику. Вирішення цього завдання потребує врахування особливостей діяльності контрагентів у кожній галузі.

5. Розробити ефективні механізми державного захисту ринку від недоброякісної продукції з метою захисту здоров'я та інтересів споживачів. Це також дозволить зменшити обсяги тіньового обігу та захистити вітчизняних виробників.

6. Здійснювати імпорт тільки тих товарів, які відсутні у нашій країні, при цьому обґрунтовувати економічно і фінансово обсяги імпортованої продукції.

7. Удосконалити нормативну базу. В розробленні державою стандартів та відповідних нормативно-правових актів повинні приймати участь професійні організації з метою дотримання інтересів виробників. Необхідно розроб-

ляти життєздатні галузеві програми розвитку і реалізовувати їх.

8. Сприяти залученню інвестицій з метою модернізації підприємств харчової промисловості на новому інноваційному рівні.

9. Сприяти розвитку сировинної бази, переймаючи передовий досвід та реалізуючи державні програми підтримки. Особлива роль тут належить державі, оскільки без її втручання вирішити проблеми сільгоспідприємств дуже складно.

10. Заходи, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості, повинні бути комплексними, що і забезпечить ефективність їх діяльності, збереження чи розширення їх ринку збуту.

У подальшому варто розробити рекомендації для підприємств тієї чи іншої галузі харчової промисловості, врахувавши особливості її діяльності [4, с. 8; 7, с. 2].

ВИСНОВКИ

Отже, підприємства харчової промисловості посідають важливе місце в промисловому комплексі України оскільки забезпечує населення харчовими продуктами, роблять суттєвий внесок у бюджет країни, відповідно потребують застосування дієвих заходів з підвищення їх конкурентоспроможності. На основі результатів дослідження розроблені рекомендації для виробників харчової промисловості, серед яких обов'язкова розробка конкурентної стратегії.

Підвищення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості неможливе без розробки стратегії їх розвитку, визначення основних цілей діяльності з урахуванням конкурентних переваг та сучасних форм та методів конкурентної боротьби. На основі глибокого інноваційного оновлення за передовими вимогами технологій, продуктів, менеджменту та маркетингу буде забезпечено максимальне задоволення потреб населення у якісних продуктах харчування.

Володіючи важливими конкурентними перевагами (сприятливі природно кліматичні умови, зручне географічне розташування, кваліфікований персонал тощо), підприємства мають усі перспективи для досягнення високого рівня конкурентоспроможності.

Література:

1. Барбаріч Т.М. Конкурентоспроможність підприємств харчової промисловості Житомирської області // Економіка та держава. — 2011. — № 9. — С. 70—72.

2. Бердар М.М. Конкурентоспроможність підприємств харчової промисловості України: сучасні проблеми та напрями підвищення // Агросвіт. — 2018. — № 12. — С. 8—14.

3. Офіційний сайт державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

4. Шарко М.В., Васильченко К.Г. Шляхи та напрями підвищення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості // Економіка харчової промисловості. — 2015. — № 1. — С. 38—41.

5. Золотих І.А. Проблеми інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості // Економіст. — 2012. — № 2. — С. 40—41.

6. Коваленко К.С. Шляхи вирішення проблем конкурентоспроможності вітчизняних підприємств харчових продуктів на міжнародному ринку / К.С. Коваленко // Інноваційна економіка. — 2012. — № 7. — С. 118—121.

7. Шевченко А.А., Богуцька І.В. Аналіз сучасного економічного стану підприємств харчової та переробної промисловості // Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу. — Тернопіль: економічна думка, 2003. — С. 57—60.

8. Піх М.З. Основні тенденції розвитку харчової промисловості України в контексті економічної безпеки підприємства / М.З. Піх // Підвищення ефективності діяльності підприємств харчової та переробної галузей АПК: (Київ, 18—19 лист. 2015 р.). — К.: НУХТ, 2015. — 295 с.

9. Піх М.З. Стратегічні пріоритети зміцнення економічної безпеки підприємств харчової промисловості / М. З. Піх // Підвищення ефективності діяльності підприємств харчової та переробної галузей: (Київ, 19—20 лист. 2015 р.). — К.: 2015. — 326 с.

10. Бексултанова А.И., Аслаханова С.А., Эскиев М.А. Проблемы повышения конкурентоспособности предприятия // Молодой ученый. — 2015. — № 21. — С. 361—363.

11. Мушкеева Д.М., Аксенова Т.Н. Пути повышения конкурентоспособности предприятия // Научное сообщество студентов XXI столетия. — № 9 (46).

12. Якимчук Т.В., Якимчук Т.В. Стан і перспективи розвитку підприємств харчової промисловості України. — 2010.

References:

1. Barbarich, T.M. (2011), "Competitiveness of food industry enterprises in Zhytomyr region", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 9, pp. 70—72.

2. Berdar, M.M. (2018), "Competitiveness of food industry enterprises of Ukraine: modern problems and directions of improvement", *Ahrosvit*, vol. 12, pp. 8—14.

3. State Statistics Service of Ukraine (2019), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 20 Jan 2019).

4. Sharko, M.V. and Vasyl'chenko, K.H. (2015), "Ways and directions of increasing the competitiveness of food industry enterprises", *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, vol. 1, pp. 38—41.

5. Zolotykh, I.A. (2012), "Problems of innovative development of enterprises of the food industry", *Ekonomist*, vol. 2, pp. 40—41.

6. Kovalenko, K.S. (2012), "Ways of solving the problems of competitiveness of domestic enterprises of food products in the international market", *Innovatsijna ekonomika*, vol. 7, pp. 118—121.

7. Shevchenko, A.A. and Bohuts'ka, I.V. (2003), "Analysis of the current economic situation of enterprises in the food and processing industry", *Zbirnyk naukovykh prats' kafedry ekonomichnoho analizu. Ternopil': ekonomichna dumka*, pp. 57—60.

8. Pikh, M.Z. (2015), "Main tendencies of development of food industry of Ukraine in the context of economic safety of the enterprise", *Pidvyschennia efektyvnosti diial'nosti pidpryemstv kharchovoi ta pererobnoi haluzej Apk* [Increasing the efficiency of the enterprises of the food and processing industries of the agroindustrial complex], National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine.

9. Pikh, M.Z. (2015), "Strategic priorities for strengthening the economic safety of food industry enterprises", *Pidvyschennia efektyvnosti diial'nosti pidpryemstv kharchovoi ta pererobnoi haluzej Apk* [Increasing the efficiency of the enterprises of the food and processing industries of the agroindustrial complex], National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine.

10. Beksultanova, A.Y. Aslakhanova, S.A. and Eskyev, M.A. (2015), "Problems of increasing the competitiveness of enterprises", *Molodoj uchenyj*, vol. 21, pp. 361—363.

11. Mushkeeva, D.M. and Aksenova, T.N. (2016), "Ways to improve the competitiveness of enterprises", *Nauchnoe soobshchestvo studentov XXI stoletyia*, vol. 9 (46).

12. Yakymchuk, T.V. (2010), "Status and prospects of development of food industry enterprises of Ukraine", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 4 (106), pp. 162—168.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2019 р.